

Обжалване действията на съдебния изпълнител

Въведение

Гражданският процесуален кодекс („ГПК“) изброява изчерпателно действията на съдебния изпълнител, които длъжникът може да обжалва: постановлението за глоба; насочването на изпълнението върху имущество, което смята за несеквестируемо; отнемането на движима вещ или отстраняването му от имот, поради това, че не е уведомен надлежно за изпълнението; постановлението за разноските (чл. 435, ал. 2 ГПК); постановлението за възлагане, поради това, че наддаването при публичната продажба не е извършено надлежно или имуществото не е възложено по най-високата предложена цена (чл. 435, ал. 3 ГПК); разпределението (чл. 463 ГПК); постановлението за определяне равностойност на ненамерена у длъжника движима вещ (чл. 521, ал. 3 ГПК); оправомощаването на взыскателя да извърши действие за сметка на длъжника (чл. 527, ал. 4 ГПК).

Неоспорим факт е, че много често длъжникът се сблъсква с действия на съдебен изпълнител, без значение частен или държавен, които противоречат на закона. Всеки опит за обжалване извън лимитираните в ГПК случаи е безнадежден от самото начало. Концептуалният недостатък на това законодателно решение е, че липсват достатъчно гаранции за защита на правата на длъжника срещу процесуалната незаконосъобразност на изпълнителния процес. Стандартният аргумент на неговите привърженици, така или иначе той е един, всички останали се редуцират до него, е постигане на по-голяма бързина и ефективност на изпълнението.

Трябва ли, обаче, да ограничим процесуалните възможности на длъжника в името на изпълнението?! Промени ли се чувствително и радикално бързината на изпълнителния процес с премахване на възможността, предвидена в отменения ГПК, за обжалване на всички действия на съдебния изпълнител от страните в изпълнителното производство?! Дори отговорът на последния въпрос да е положителен, не противоречи ли на принципа на равни процесуални възможности и на равенство на страните в производството, залегнал в чл. 9 от ГПК ?!

За съжаление, в последните години, предвид динамиката на промяна в обществените отношения, нормите на изпълнителното производство, както в сега действащия, така и в отменения ГПК, не са в състояние да осигурят адекватна защита на длъжника от незаконосъобразни действия при провеждане на изпълнителното производство. Действително изпълнителният процес има за цел да достави дължимото на правоимащия чрез принуда, упражнена срещу длъжника, но по предписания от закона ред. С липсата на законови текстове които да гарантират, че всяко едно действие ще бъде осъществено съобразно закона, се игнорират на практика правата на длъжника да търси защита срещу действия на съдебния изпълнител, които биха засегнали неговата правна сфера в по-голяма степен от необходимото за целта на изпълнението и удовлетворяване на взыскателя.

Проблемът в контекста на Конституцията на Р България, Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи и Хартата на основните права на ЕС

Основен конституционен принцип, залегнал в чл. 56 от Конституцията на РБ, е правото на всяко лице да търси защита, когато са нарушени или застрашени негови права и законни интереси. Този принцип е основа не само българската правна система, но и на гаранциите за справедлив съдебен процес и ефективни правни средства за защита, прокламирани в чл. 6 от и чл. 13 от Конвенцията за защита правата на човека и основните свободи („КЗПЧОС“), и чл. 47 от Хартата на основните права на Европейския съюз („Хартата“)¹. Възможността за ефективно упражняване на тези права в изпълнителния процес зависи до голяма степен от

¹ Официален вестник, 2012/С 326/02.

норми на национално ниво, които осигуряват на длъжника правото да обжалва действията по принудително изпълнение.

Европейският съд по правата на човека („ЕСПЧ“, „Съдът“) е установил стандарти в практиката си по прилагането на чл. 6, чл. 13 и чл. 1 от Протокол № 1 във връзка с изпълнението на съдебните решения, което е неразделна част от „съдебния процес“.

ЕСПЧ многократно е достигал до заключението, че гаранциите за защита на правото на собственост, предвидено в чл. 1 от Протокол № 1, се прилагат по отношение на мерки на намеса на държавата или орган на държавата (съдебният изпълнител безспорно действа като орган на държавната власт²). Според практиката на Съда, лишаване от собственост, извършено с единствената цел да се облагодетелства едно частно лице, не може да бъде „в интерес на обществото“³. Намесата трябва да постига „справедлив баланс“ между общия интерес и изискванията за защита на основните индивидуални права. Трябва да е налице разумна връзка на пропорционалност между използваните средства и преследваната цел. Съдът ще зачете „свободата на преценка“ на законодателя за това кое е в интерес на обществото, само ако не е лишена от разумно основание.

Фактът, че българският законодател е намерил за уместно да укрепи позицията на кредиторите за сметка на длъжниците в изпълнителното производство, не налага заключението, че е постигнат „справедлив баланс“ между общия интерес и защитата на основните индивидуални права. В ГПК липсва ефективно средство за защита на длъжника по смисъла на чл. 13 от КЗПЧОС, поради което законът следва да предвижда като минимален стандарт възможността за съдебен контрол при спазване на процедура, задоволяваща изискванията на чл. 6 от Конвенцията.

В подкрепа на тезата ни за нужда от реформа на ГПК е и обстоятелството, че в производството по събиране на публични вземания по ДОПК е предвидена възможност от чл. 266 до чл. 268 ДОПК действията на публичния изпълнител да се обжалват от длъжника или от третото задължено лице. Лишено от правна и житейска логика е законодателното виждане, длъжникът в производство по частни вземания по ГПК да няма възможност да обжалва засягащите го актове и действия по изпълнението, а по публични вземания, които са от категорията на привилегированите, да има?!

С оглед постигане на подходящ баланс между интересите на вискател и длъжник и предотвратяване на нарушаване на Конвенцията, считаме, че чл. 435 ГПК следва да се измени, като се предвиди възможност за страните в изпълнителното производство да обжалват неправилните действия и бездействия на съдебния изпълнител.

Някои практически проблеми

1. *Например*: възлагането на недвижим имот по оценка, която не съответства на реалната, като резултатът е непълно удовлетворяване на вземанията на вискателя и загуба на длъжника в две посоки : първо, от продажбата на имота му на цена, която няма нищо общо с действителната, и второ, загуба от продължаване на изпълнителното производство, тъй като дългът остава непогасен.

² Вж. ТР № 3 от 12.07.2005 г. по тълк. дело № 3/2005 г. на ВКС, ОСГТК: „съдия-изпълнителят няма вкоравителни функции, а действа като орган на държавната власт, овластен от закона да извърши предписаните изпълнителни действия ... актовете на съдебния изпълнител са властнически волеизявления, израз на предоставеното му държавно правомощие, чиято цел е да предизвика задължителни за правните субекти последици...”

³ Вж. James and Others v. the United Kingdom

Проблемът не е преодолян и с последното изменение в изпълнителното производство, и в частност създаването на новата алинея 2 на чл. 485 ГПК⁴, която предвижда, че началната цена при първата публична продажба не може да бъде по-ниска от данъчната оценка. Първо, не се предвижда контрол върху начина на формиране на оценката от съдебния изпълнител. И второ, не се държи сметка за целта на наддаването – „да се постигне реална пазарна цена, на която имуществото да бъде осребрено“, съгласно мотивите към т. 9 от Тълкувателно решение № 2 от 26.06.2015 г. на ВКС по тълк. д. № 2/2013 г., ОСГТК⁵. От друга страна, данъчната оценка не винаги е еквивалентна на пазарната цена на един недвижим имот, а в много случаи е драстично по-ниска от нея.

Възможно законодателно решение в случая е включване на оценката в подлежащите на обжалване действия на съдебния изпълнител, визирани в чл. 435, ал. 2 ГПК.

Друга възможност за постигане на реална пазарна цена е замяната на публичната продажба, организирана от съдебните изпълнители, с провеждане на електронен търг, в който кръгът на евентуалните купувачи се увеличава многократно. Ще се прекрати практиката с подставените участници в наддаването и многократните търгове, на които не се явяват кандидати, което води до падане на цената на недвижимите имоти и движимите вещи и ощетяването на длъжника, чието имущество се продава на безценица. Системата функционира успешно в редица държави с онлайн портали за търгове като Германия, Австрия, Латвия, Литва и САЩ, като изброяването не е изчерпателно.

Както в отменения ГПК от 1952 г., така и в сега действащия ГПК от 2007 г., липсват текстове, които дават възможност на длъжника да инициира прекратяване на изпълнението след погасяване на вземането по изпълнителното дело. В чл. 433, ал. 1 ГПК е предвидено, че изпълнителното производство се прекратява, когато сумата по изпълнителния лист е платена или внесена за взискателя **преди** образуване на изпълнителното производство. Считаме това за пропуск. Каква е гаранцията за длъжника, че при погасяване на задължението след образуване на изпълнителното дело ще бъдат вдигнати наложените запори и възбрани, а делото ще бъде прекратено?!

Продължаването на действията чрез наложените запори, възбрани и др. след изчерпване пределите на конкретния изпълнителен лист е недопустимо. Липсва обаче, правна възможност в ГПК длъжникът да направи подобно искане. Същият следва да разчита съдебния изпълнител сам да извърши действията по прекратяването, като няма възможност в рамките на изпълнителния процес да подава искания или да обжалва отказа или мълчаливия отказ на съдебния изпълнител да прекрати изпълнителното производство. За него остава единствено възможността за търсене на отговорност за вреди, причинени от съдебния изпълнител.

Затова предлагаме чл. 433, ал. 1, т. 1 от ГПК да се допълни „по искане на длъжника, ако са платени сумата по изпълнителния лист и разноските по изпълнението“.

Заповедното производство е регламентирано с новия Граждански процесуален кодекс, в сила от 01.03.2008 г., но е институт, който е уреден и в стария Закон за гражданското съдопроизводство, действащ до 1952 г. Заповедното производство в България е въведено във връзка със задълженията на страната ни по Регламент (ЕО) № 1896/2006 на Европейския парламент и на Съвета за създаване на процедура за европейска заповед за плащане. Задачата, която законодателят си поставя е да се постигне бързина, ефективност и предвидимост на правосъдието.

В практиката по прилагане на разпоредбите относно заповедното производство възникват

⁴ § 7 ЗИДГПК, ДВ, бр. 50 от 2015 г., в сила от 07.07.2015 г.

⁵ Вж., мотивите към т. 9 от Тълкувателно решение № 2 от 26.06.2015 г. на ВКС по тълк. д. № 2/2013 г., ОСГТК

редица спорни положения и за да се гарантира справедлив процес, трябва да се осигури възможност страните в изпълнителното производство да реализират своите права и задължения. Доказателство за това са и двете поредни тълкувателни решения на Върховния касационен съд, отнасящи се именно до тази част от гражданския процес.

Освен, че подлежат на тълкуване, някои от разпоредбите на ГПК се нуждаят и от сериозно прецизиране. Принудителното изпълнение има смисъл на защита и санкция тогава, когато длъжникът не иска да изпълнява своите задължения.

Заповедните производства се асоциират с репресивно и силово принудително преразпределение на имуществото, съчетано с продан на ниска цена. Това формира у гражданите чувство за несправедливост и неудовлетвореност от този институт на гражданското съдопроизводство. Липсват гаранции за призоваването, и не само.

Необходима е промяна в разпоредбата на чл. 47, ал. 1 от ГПК, която да осигури равнопоставеност на страните при връчването на призовки и съобщения. Добра идея е законодателно да се закрепят, че ненамирането на ответника ще се удостоверява от длъжностните лица с най-малко три посещения на посочения адрес в интервал от минимум една седмица между всяко едно от тях. По този начин ще се преустановят порочните практики, поставящи в неравно положение страните, най-вече в заповедното и изпълнителното производство при връчването на призовките и съобщенията. Мислими са и изменения в разпоредбата на чл. 47, ал. 3 от ГПК, които пък да имат за цел бързина при призоваването.

На следващо място – в действащия чл. 417 от ГПК няма норма, която да препраща към други закони, което създава впечатлението, че основанията, посочени в текста са изчерпателно изброени. Това обаче не е така. Има редица закони, които изрично посочват, че в определени хипотези може да се издаде заповед за изпълнение извън посочените в чл. 417 документи.

Също така в настоящите норми на ГПК е предвидено общото правило обжалването на действията на съдебния изпълнител да не спира тяхното действие. Така е разумно и резонно, в противен случай има опасност изпълнителният процес да се шиканира от длъжника чрез обжалване на всяко едно действие на съдебния изпълнител. Същевременно въпросът не стои така, когато действията на съдебния изпълнител засягат правата на трети лица – те също могат да обжалват, но и техните жалби не спират изпълнението. В практиката са чести случаите на изпълнение върху чужди вещи, при които действията са отменени след публичната продажба. За да се гарантира пълната ефективност на съдебното решение по жалба на трето лице срещу насочване на изпълнението върху вещи, които в деня на запора, възбраната или предаването, се намират във владение на това лице, законът следва да предвижда, че жалбата на третото лице спира изпълнението по отношение на тези вещи.

Длъжникът следва да разполага с възможност да поиска преразглеждането на заповедта за изпълнение, когато издаването на заповедта вече не би било обосновано.

Пример: В полза на банка са издадени заповед за незабавно изпълнение и изпълнителен лист по чл. 417 ГПК срещу кредитополучател и солидарни длъжници. ЧСИ запорира и възбранява цялото имущество на един от солидарните длъжници. По негово искане съдът спира изпълнението. Банката предявява установителен иск срещу кредитополучателя и всички солидарни длъжници, след което оттегля исковете срещу солидарните длъжници. Съдът прекратява производството по делото, но без да обезсили заповедта за изпълнение и изпълнителния лист. Естествено длъжникът подава молба с искане за обезсилването им. Докато съдът се произнесе по искането за обезсилване (4 месеца), банката се снабдява с втора заповед за незабавно изпълнение и втори изпълнителен лист срещу него. В период от 4 месеца банката разполага с две заповеди за незабавно изпълнение и два изпълнителни листа

за едно и също вземане на едно и също основание. Така до безкрайност, банката може да се снабдява с безброй изпълнителни листове срещу длъжниците, като се възползва от възможността, дадена ѝ с чл. 417 от ГПК. В производството по обжалване на разпореждането за издаване на вторите заповед за изпълнение и изпълнителен лист, съдът приема, че въпросът за наличието две идентични заповеди за незабавно изпълнение и изпълнителни листове срещу един и същ длъжник за същото вземане на същото основание не може да бъде разглеждан в производството по чл. 417 ГПК, а касае съществуването на спора.

За да се предотврати евентуална злоупотреба със заповедта за незабавно изпълнение от страна на кредиторите – банки, предлагаме чл. 420, ал. 1 ГПК да добие следната редакция: „Възражението срещу заповедта за изпълнение не спира принудителното изпълнение в случаите по чл. 417, т. 1 - 8 с изключение на т. 2, предл. 3, освен когато длъжникът представи надлежно обезпечение за кредитора по реда на чл. 180 и 181 от Закона за задълженията и договорите.”

Заклучение

Въз основа на направения анализ могат да се изведат следните изводи:

- ГПК поставя длъжника, в по-неблагоприятно положение спрямо кредитора, що се отнася до съдебната защита на правата в изпълнителния процес, което противоречи на принципа на равни процесуални възможности и равенство в производството.
- Всяко лице, което по силата на съдебно решение се явява длъжник, или чието право е засегнато от изпълнението, по закон следва да разполага с ефективни правни средства, чрез които да може да се защити срещу незаконосъобразни действия на съдебния изпълнител и да получи адекватно обезщетение за всички вреди, имуществени и неимуществени, понесени в резултат на незаконното изпълнение.
- Отсъствието на подходящи и ефективни средства за съдебна защита срещу незаконосъобразно принудително изпълнение води до положение, несъвместимо с принципа на върховенството на закона и има отрицателен ефект върху доверието в органите на законодателната и съдебната власт, доколкото в случая не се постига крайната цел на правосъдието – защита на интересите на гражданите и реалното възстановяване на нарушените им права.

Работна група

адв. Бистра Славеева
адв. Боряна Върбанова
адв. Георги Димитров
адв. Йоана Лалова
адв. Ина Вескова